

Streektaal en standaardisering^I

Prof. dr. Jacques Van Keymeulen, Universiteit Gent

1. Inleiding

In Nederland zijn het Nedersaksisch en het Limburgs erkend als ‘streektaalen’ onder deel II van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden. Het Nedersaksisch zou, naar verluidt, erkenning willen onder deel III, een erkenning dus van een hoger niveau, waaraan meer rechten (en dus plichten voor het bestuur) verbonden zijn, net als het Fries. Pogingen van andere dialecten om als streektaal erkend te worden, zoals bijvoorbeeld het Zeeuws, liepen spaak, mede door het negatieve advies van een wakker geworden Taalunie².

Het ‘streektaaldebat’, om het zo maar te noemen, is in Nederlandstalig België nagenoeg onbestaande. Ik zal proberen aan te geven hoe dat komt. Ik ga daarbij in op drie vragen: wat is een taal, wat is een dialect en wat is standaardisatie? Ik sluit af met een aantal voorstellen en een oproep om de dialecten als dialecten te erkennen en te waarderen.

2. Verschillende taalsituatie Nederland -Vlaanderen

Nederland en Nederlandstalig België hebben een andere taalgeschiedenis en dus een andere taalsituatie. Het is hier niet de plaats om die uitgebreid uit de doeken te doen - daar bestaan de handboeken over de geschiedenis van het Nederlands voor³ - maar voor een goed begrip moeten we toch een aantal zaken aanhalen.

Het Nederlands in Nederland vormt een zeer homogeen taalgebied. Fries is weliswaar een minderheidstaal en nu ook Nedersaksisch en Limburgs, maar al de sprekers van die talen beheersen ook het Nederlands. Of een taalgebied homogeen is of niet, hangt natuurlijk af van een taalpolitiek standpunt, maar ik bedoel te zeggen dat alle Nederlanders met elkaar kunnen communiceren (abstractie makend van anderstalige nieuwkomers). Nederland heeft ook een lange traditie van een inheemse standaardtaal, die wel lange tijd vooral de taal was van het ‘keurige deel van de bevolking’, d.i. de hoogopgeleide stedelijke burgerij. Voor de introductie van de standaardtaal in de brede lagen van de bevolking moeten we wachten tot de democratisering van het onderwijs in de

tweede helft van de 20ste eeuw. Zowel de vorming als de verspreiding van de standaardtaal was in Nederland een inheems proces; de taal was nooit bedreigd in haar bestaan, wat o.a. geleid heeft tot een ontspannen houding tegenover de eigen taalvarianten.

In België is de taalsituatie in vergelijking met Nederland heterogeen; er zijn niet minder dan drie officiële inheemse talen: Nederlands (ongeveer 60%), Frans (40%) en Duits (ongeveer 75.000 sprekers)⁴. De Vlamingen hebben in hun taalstrijd tegen de Franstalige dominantie ervoor geopteerd om de taalnorm van Nederland te importeren. Dat heeft geleid tot de vreemde situatie dat de Vlamingen hun taalidentiteit probeerden te vestigen met behulp van een uitheemse taalnorm, de taalnorm bovendien van een volk dat men in 1830 buiten de deur had gezet. Men zou van minder een zowel gecompliceerde als gecomplexeerde taalsituatie overhouden. De relatief late introductie van de standaardtaal heeft er wel voor gezorgd dat de traditionele dialecten een taaier leven leiden dan in het noorden van het taalgebied.

De Nederlandse standaardtaal is in Nederlandstalig België vanaf de jaren '60 via de zgn. ABN-acties op school bij de bevolking geïntroduceerd. De noordelijke norm is door de Vlamingen nagevolgd; uiteraard zijn ze daar maar gedeeltelijk in geslaagd: er ontstond zeer snel een diaglossie tussen de traditionele dialecten (de oude taalrealiteit) en de standaardtaal (de taalintentie, met de nieuwslezers van radio en TV als na te volgen voorbeelden): dialecten vervlakten tot regiolecten, regionaal geschakeerde tussentaal, regionale accenten van Belgisch Nederlands ... De Vlamingen wonen inderdaad in een andere staat dan de Nederlanders en vormen daardoor een eigen taalgemeenschap met een eigen centrum, nl. de as Antwerpen-Brussel. De tussentaal (beter: omgangstaal) die zich in Vlaanderen lijkt te stabiliseren op het niveau van de spreektaal, wordt dikwijls verguisd, maar kan eigenlijk beschouwd worden als een product van de talige en culturele emancipatie van de Vlamingen⁵.

3. Het Handvest en de erkenning

Wat is het verschil tussen een dialect en een taal? De vraag is niet onbelangrijk als men wil begrijpen waarom er geijverd wordt om dialecten tot taal te laten opwaarderen door middel van het ***Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden*** dat door het Comité van Ministers van de Raad van Europa vastgesteld werd en op 1 maart 1998 in werking trad. De bedoeling was via dat Handvest een aantal kleine talen te beschermen die geen officiële taal zijn van het land waar ze gesproken worden. Zoals Wikipedia (stand van

zaken op 1 mei 2008) laat zien, gebruiken veel staten die het verdrag hebben geratificeerd de tekst om taalminderheden te beschermen van de talen die in andere Europese (buur)landen wel officiële status genieten. Zo erkent Hongarije het Duits, Kroatisch, Roemeens, Servisch, Sloveens en Slovaaks dat op zijn grondgebied wordt gesproken. De burens waren meestal zo vriendelijk om op hun beurt het Hongaars te erkennen als dat binnen hun grenzen voorkwam.

Onder artikel 1 van het Handvest staat i.v.m. de streektafen of talen van minderheden te lezen: “hieronder worden niet verstaan de dialecten van de officiële taal/talen van de Staat of de talen van migranten”⁶. De term *dialect* wordt hier losjes gebruikt, met ongeveer de populaire betekenis ‘een met de officiële taal verwante taalvariëteit’. Die onvoorzichtigheid heeft ervoor gezorgd dat er geïnterpreteerd kon worden: men kan immers volhouden dat een officiële taal geen dialecten heeft, maar historisch gezien net uit de dialecten is gegroeid. De dialecten zijn primair; een standaardtaal is linguïstisch-historisch bekeken secundair.

3.1. Wat is een dialect?

Een dialect is in eerste instantie een taal die niet is ‘genormeerd’ door allerlei voorschriften. Het is een taalvorm die spontaan door de eeuwen heen mondeling is overgeleverd van generatie op generatie. Typisch voor dialecten is dat ze een geografisch gedifferentieerd diasysteem vormen⁷. Dialecten worden dikwijls sociaal gedeprecieerd; het wordt soms ongepast gevonden ze in bepaalde situaties te gebruiken. Het is overigens een zeer goede zaak dat tegenwoordig dialect steeds minder beschouwd wordt als signaal van ongeletterdheid, onwetendheid of achterlijkheid.

3.2. Wat is een (aparte) taal

Er zijn twee soorten criteria om een bepaalde taalvariëteit een aparte taal te noemen. Allereerst heeft men linguïstische criteria. Het Bretoens is een andere taal dan het Frans omdat Bretoens een heel andere taalstructuur heeft: Frans is een Romaanse taal; de Bretoense dialecten behoren tot de Keltische taalfamilie, maar hebben natuurlijk wel heel wat woorden uit het Frans ontleend. Wanneer het linguïstische criterium wordt gebruikt om van een aparte taal te spreken, wordt abstractie gemaakt van de dialectische differentiatie binnen de onderscheiden talen.

In het geval van taalcontinua is het moeilijker om een dialect van een taal af te bakenen. In Europa bestaat een Germaans, een Romaans en een Slavisch dialectcontinuüm⁸; dat wil zeggen dat de orale taaltradities dan bestaan uit een samenhangende groep van linguïstisch verwante dialecten. In de loop van de geschiedenis werden uit die continua a.h.w. geografische lappen gesneden, waar binnen bepaalde politieke grenzen bepaalde dialecten tot een standaardtaal werden opgekweekt. Het spreekt vanzelf dat de taalgemeenschap die tot een standaardisering van een bepaalde taalvariëteit overgaat, daartoe de (politieke) vrijheid moet krijgen. Het verschil tussen een taal en een dialect is dus een gevolg van taalpolitieke keuzes en de wil van de taalgemeenschap.

3.3. Wat is standaardisering?

De standaardisering van een taal doorloopt een aantal fasen. Allereerst echter moet er een nood bestaan aan zo'n standaardiseringsproces. Voor de Nederlandse standaardtaal is die nood gegroeid in de 16de eeuw. Door een aantal maatschappelijke evoluties (schaalvergroting van de maatschappij, doorbreken van de boekdrukkunst, religieuze hervormingsbewegingen ...) ontstond er nood aan een overkoepelende taal. Naast een eerste aanzet in het 16de-eeuwse Brabant (met Antwerpen als hoofdstad), die door de godsdiensttroebelen werd afgebroken, heeft de standaardisering dan haar beslag gekregen in het 17de-eeuwse Holland bij de stedelijke burgerij. Tegen het einde van de 18de eeuw was de schrijftaal over heel Nederland geüniformiseerd; de eenheid in de spreektaal komt er tegen het einde van de 19de eeuw. Uiteraard was die eenheid steeds relatief, en bestond die vooral bij de leidende klassen, niet bij de gewone bevolking, die de 20ste eeuw heeft moeten afwachten voor het onderwijs werd veralgemeend. De noordelijke taalnorm werd in de loop van de 19de eeuw door de Vlamingen overgenomen.

Einar Haugen (1966) onderscheidde vier stappen in het standaardiseringsproces. Op de eerste plaats heeft men een selectieproces op macro- en microniveau; dat betekent dat men eerst een bepaalde taalvariëteit moet kiezen (voor het Nederlands was dat historisch het Hollands) en dan binnen die taalvariëteit bepaald taalgebruik moet selecteren dat tot de hogere status van *schrijftaal* wordt toegelaten (voor het Hollands was dat de taal van de stedelijke burgerij, en het goede voorbeeld van de beroemdste schrijvers). Een standaardiseringsproces verloopt doorgaans niet democratisch; het is de taal van de machtigste groep van de machtigste regio die de toon aangeeft.

Op de tweede plaats komt op basis van de gedane keuzes een codificatieproces

op gang, de zgn. corpusplanning: er wordt voor gezorgd dat de taal *schrijfbaar* wordt door het ontwerpen van een spelling. Voorts moeten ook een woordenboek en een grammatica ervoor zorgen dat de taal vastgelegd wordt in voorschriften. Het is ook belangrijk de gecodificeerde taalvariant te gebruiken voor religieuze teksten, bijv. een bijbelvertaling. Het spreekt vanzelf dat een taalvorm die in de mond van God zelf gelegd wordt, toonaangevend zal worden. Een aantal taalvariëteiten vallen bij de codificatie uit de boot; dat kan tot frustratie leiden, zeker als men het al of niet gebruiken van de norm gaat stellen in morele termen van goed en kwaad: de normvariant gebruiken is *goed*, hem niet gebruiken (maar bijv. de eigen taalvariant) is dan *fout*.

Op de derde plaats moet een standaardtaal verrijkt worden, om te kunnen dienen voor de hogere sferen van de maatschappij (rechtspraak, hoger onderwijs, wetenschap ...). Dat wil concreet zeggen dat de woordenschat uitgebreid moet worden, ofwel door het vormen van nieuwe woorden door taalinterne middelen, ofwel door ontlending aan andere talen. Typisch voor een standaardtaal is ook de ontwikkeling van taalregisters, waarmee men kan inspelen op het onderscheid tussen informele en formele situaties.

Ten slotte (en ten voornaamste) moet het verkregen product door een taalgemeenschap binnen een bepaalde geografische omschrijving als standaardtaal *geaccepteerd* worden. Die acceptatie is dikwijls het resultaat van taalpolitieke actie door opinievormers in het onderwijs, de media en bij de overheid. De Vlaamse beslissing om geen eigen taalvorm te codiferen (wat bijv. de Afrikaners in Zuid-Afrika wel gedaan hebben) is genomen in de 19de eeuw door een erg kleine groep mensen. Pas in de tweede helft van de 20ste eeuw heeft die taalvorm wortel geschoten bij de bevolking door bewuste actie in onderwijs en media.

Een taalvariëteit is dus een ‘taal’ (lees standaardtaal) zodra een bevolkingsgroep die variëteit als dusdanig wenst te erkennen en er prijs op stelt die taalvariëteit te codificeren voor gebruik in de hogere sferen van de maatschappij. Een belangrijk kenmerk van een standaardtaal is haar algemene bruikbaarheid binnen een bepaald geografisch gebied; het is de taal bij uitstek van het publieke forum. De taalkundig verwante taalvariëteiten die ze overkoepelt, worden in de publieke opinie als dialecten van de standaardtaal beschouwd.

Er zijn heel wat gevallen aan te wijzen van afzonderlijke talen die zo weinig van elkaar verschillen dat de onderlinge verstaanbaarheid maar in geringe mate gehinderd wordt. Voorbeelden daarvan zijn Nederlands/Afrikaans, Noors/Deens, Servisch/Kroatisch ... Het feit dat de onderscheiden taalgemeenschap-

pen in andere staten leven is uiteraard niet vreemd aan de wens om de eigen variëteit tot standaardtaal op te kweken.

Een belangrijk - en emotioneel erg geladen - verschil tussen een standaardtaal en een dialect is het verschil in maatschappelijke status. Een standaardtaal is in principe algemeen bruikbaar; een dialect is dat niet. Dialect praten is in een aantal situaties geen goed idee (bijvoorbeeld tegen vreemdelingen). Er zijn overigens ook situaties waar de standaardtaal minder geschikt is. In de praktijk is er een rolverdeling tussen beide variëteiten: dialect is de taal van de solidariteit onder bekenden; standaardtaal is de taal van de openbaarheid en de schrijftaal. Die toestand van **diglossie** werd en wordt doorgaans als een soort van ideale toestand voorgesteld.

4. De dialectrenaissance

De schaalvergroting van de maatschappij, de veralgemeende verhoging van de scholingsgraad van de bevolking, de introductie van de massamedia ... sedert de jaren '60 van de vorige eeuw heeft een andere taalattitude teweeggebracht. De democratisering van de hele maatschappij heeft geleid tot de informalisering van de maatschappelijke verhoudingen en tot de verzwakking van het prestige van de standaardtaal. Dialect werd hoe langer hoe minder een signaal van ongeletterdheid en culturele achterstand: dialect kon weer.

Daarbij kwam ook dat de traditionele dialecten door de maatschappelijke veranderingen onder druk kwamen te staan: steeds minder mensen spraken in steeds minder situaties steeds minder goed dialect. Dat structureel en functioneel dialectverlies werd door heel wat dialectsprekers gevoeld als een verlies van lokale of regionale identiteit, een identiteit die sowieso al onder druk was komen te staan door de globalisering, de uitbouw van de Europese Unie en de immigratie van nieuwkomers. Het is overigens niet zozeer het dialect zelf dat herleeft, als wel de belangstelling ervoor. De beweging wordt geschraagd door hoogopgeleiden die uitstekend Nederlands kunnen praten, en die dikwijls afkomstig zijn uit dialectspreekende sociale klassen.

De dialectrenaissance is in Nederland vroeger ontstaan dan in Vlaanderen en heeft geleid tot een drukke culturele activiteit ten voordele van de dialecten. Vanaf de jaren '80 ontstaan er steeds meer teksten in het dialect: verhalen, liedjes, toneel, lespakketten, vertalingen ... zien het licht. Heel wat provincies stellen functionarissen aan die een en ander in goede banen moeten leiden. In Vlaanderen komt de dialectrenaissance wat later op gang, maar daar heeft men

wel een oude traditie van cultuuruitingen in het dialect - wat aantoonst dat men daar de eigen dialecten altijd al in het hart gedragen heeft. Dat heeft natuurlijk te maken met het feit dat de noordelijke taalnorm dikwijls als ‘buitenlands’ werd aangevoeld. We kunnen bijv. wijzen op Wannes Vandeveldde voor het Antwerpen en Walter De Buck voor het Gents, die een zeer hoog cultureel niveau bereikten met hun dialectliederen. Dialect werd ook als literair middel gebruikt door grote schrijvers als bijv. Stijn Streuvels, Cyriel Buysse of Louis-Paul Boon. In het 19de-eeuwse Vlaanderen bestond overigens in particularistische kring een hele literatuur in een sterk West-Vlaams gekleurde taal, met Guido Gezelle als literair boegbeeld.

5. Dialect en standaardisatie

Blijkbaar heeft de term *dialect* ook voor sommige dialectliefhebbers zelf een negatieve bijklank en spreken ze liever van een *streektaal*. We hebben in de vorige paragraaf selectie, codificatie, verrijking en acceptatie aangehaald als de belangrijke dimensies bij de corpus- en statusplanning van een standaardtaal. Aangezien de dialectrenaissance standaardiseringstendensen voor (bepaalde) dialectgroepen heeft meegebracht, is het wenselijk te bekijken wat die vier dimensies voor de standaardisering van een dialect zouden kunnen betekenen. In wat volgt, gaat het over standaardisering; ik gebruik dan ook vooral de term *streektaal*, en niet meer *dialect*. Ik ga er ook vanuit dat men steeds de taalvariëteit van een relatief groot gebied tot streektaal wil opkweken, en niet het lokale taalgebruik van één gemeente.

Het belangrijkste probleem dat m.i. bij de standaardisering van een streektaal kan rijzen is dat van de selectie. Aangezien het kenmerkende - en ook het leuke - van een streektaal nu net vrijheid en ongebondenheid is, is het m.i. wenselijk bij een standaardisatie de interne variatie van de dialectgroep zoveel mogelijk te behouden. Dat gaat weliswaar in tegen de ‘algemeenheid’ die een standaardtaal normaal heeft, maar komt wel tegemoet aan de aard van de regionale taalvariëteit, die toch de voertaal moet zijn van de informaliteit en solidariteit en dus niet al te veel officieel geregeld mag worden. Het is m.i. aan te bevelen een middel te vinden om zoveel mogelijk interne variatie te behouden. Streektaalliefhebbers houden trouwens van taalvariatie, en wensen doorgaans niet te kiezen tussen de variëteiten in hun regio. Een keuze maken is in sommige gevallen in de praktijk overigens erg moeilijk: kiest men bij het Vlaams⁹ voor West-Vlaams of Oost-Vlaams? Er worden overigens in Oost-Vlaanderen ook Brabantse dialecten gesproken.

Bovenstaande basishouding heeft uiteraard gevolgen voor de codificatie. Standaardisatie houdt normaal het ontwerpen van een spelling in - streektalen zijn typisch oraal; een standaardtaal wordt geschreven. Net zoals voor de standaardtaal kan het ontwikkelen van een spelling tot hoog oplopende discussies leiden: de spelling voor een taal wordt immers dikwijls met de taal zelf geïdentificeerd. Die emotionaliteit kan m.i. ook verklaard worden doordat vele auteurs zich door de codificatie van de spelling de streektaal als het ware toe-eigenen en daardoor een sterke gevoelsband met hun spelling ervoor ontwikkelen. Zaak is een spelling te ontwikkelen waarmee de variatie binnen een dialectgroep opgevangen kan worden. Een spelling als die van Belemans (1999) voor het Brabants biedt die mogelijkheid.

Wat de andere taalonderdelen betreft, als woordenschat, morfologie en syntaxis, kunnen overzichtswerken nuttig zijn. Hier zou het m.i. aanbeveling verdienen de klemtoon te leggen op descriptie en niet op normgeving. Ook voor de Nederlandse standaardtaal is men op het gebied van normering terughoudend: zowel de Van Dale als de Algemeen Nederlandse Spraakkunst presenteren zich als descriptief en niet als normatief - het staat de gebruiker vrij de twee standaardwerken als norm te gebruiken of niet. M.i. horen streektaalwoordenboeken (en andere taalkundige werken) in de eerste plaats de regionale woordenschat te ontsluiten en niet te normeren.

Het is dus mijn overtuiging dat voor een streektaal de corpusplanning in eerste instantie tot descriptie moet leiden, en niet tot normering - als men tenminste een belangrijk kenmerk van het verschijnsel 'dialect' wil behouden, nl. geografische diversiteit en ongebondenheid. In de mate dat men wil normeren, gaat men de weg op van een echte standaardtaal. Het is m.i. mogelijk selectie voor een groot deel te vermijden, hoewel dat problemen kan opleveren voor de leerbaarheid van een streektaal. In een pedagogische context kan het immers lastig zijn om al te veel varianten te moeten aanbrengen als iemand een streektaal wil leren; het is wellicht makkelijker om iemand 'Brugs' te leren (voor zover daar de nodige leermiddelen voor bestaan), dan 'West-Vlaams'. Voorts moet er ook rekening mee gehouden worden dat descriptieve werken dikwijls normatief gebruikt worden. Het onderscheid tussen **goed** en **fout** is blijkbaar voor het taalgebruik een attitudineel universeel; men kan dus ook **goed** of **fout** streektaal praten - en bij discussies zal men dan ook naar de voorhanden zijnde naslagwerken grijpen - ook al zijn die niet normatief bedoeld.

Het verlangen om een dialectgroep tot het niveau van streektaal op te tillen heeft dus meer te maken met statusplanning dan met corpusplanning. Er is daarbij maar weinig inspanning nodig om de taal zelf te verrijken met woordenschat

die haar geschikt maakt voor een aantal hogere functies. Een streektaal kan gewoon leentjebuurt spelen bij de standaardtaal en de nodige woordenschat dialectiseren, d.i. de Nederlandse woorden uitspreken als waren ze dialect. Het Nederlands heeft dat overigens zelf gedaan bij het Latijn en het Frans voor de geleerde woordenschat. Een mooi voorbeeld daarvan is ook het Afrikaans dat na de officiële erkenning als officiële taal (1925) sterk vernederlandst werd wat de woordenschat betreft.

Hoewel volgens Van Dale het woord *streektaal* een synoniem is voor *dialect* (naast het woord *tongval*), brengt het element *taal* in de samenstelling een maatschappelijk gunstige connotatie teweeg. Het ligt bij een *streektaal* meer voor de hand dat die gebruikt mag worden in formelere situaties dan zomaar een dialect (bijv. op straatnaambordjes, in de lagere school, in vergaderingen van de plaatselijke gemeenteraad ...). Het spreekt vanzelf dat bijv. erkenning door 'Europa' van een dialectgroep als streektaal in elk geval een gevoelige statusverhoging voor het dialect in kwestie betekent en voor de autoriteiten in elk geval de morele plicht meebrengt om de streektaal een plaatsje te gunnen naast het Nederlands.

Het hele verhaal van de erkenning van dialectgroepen als streektalen staat of valt met *acceptatie*. Indien een taalgemeenschap wenst dat haar taalvariëteit een bepaalde plaats krijgt in de samenleving, dan moet daar rekening mee gehouden worden. Er moet dan een beleid ontwikkeld worden omtrent de rolverdeling tussen standaardtaal, streektaal (en de dialect van die streektaal?). Dat hoort zo in een democratische samenleving. De inspanningen en beslissingen terzake zijn van taalpolitieke aard; zaak is dan om de voordelen van een bepaald beleid aan te geven, en ook de nadelen bij het uitblijven van dat beleid. De opiniemakers moeten dus dikwijls stoppen en omkijken om te zien of iedereen wel volgt. Een belangrijke vraag is of een erkenning als streektaal een bepaalde taalvariëteit bescherming kan bieden, en of de bevolking zo'n erkenning daartoe een goed middel vindt. Argumenten van linguïstische of historische aard hebben daarbij maar een beperkt belang.

6. Dialect en streektaal in Nederlandstalig België

België heeft het *Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden* niet ondertekend, ongetwijfeld wegens mogelijke interferentie met de eigen complexe taalwetgeving en taalevenwichten. De situatie is ook zonder dat Handvest al moeilijk genoeg. Taal ligt voor Vlamingen nog steeds erg gevoelig wegens de collectieve herinnering aan de taalstrijd; en wegens de 'faciliteiten'

voor de Franstaligen in een aantal randgemeenten van Brussel. Zoals hierboven aangeven, hebben Vlamingen in tegenstelling tot Nederlanders in elk geval niet steeds een ontspannen gevoel omtrent hun taal.

De vraag om Europese erkenning van dialectgroepen tot streektaalen leeft in Vlaanderen m.i. niet om nog een andere reden. Erkenning van dialectgroepen als streektaal is namelijk taalpolitiek misschien niet altijd onschuldig. Om duidelijk te maken wat ik bedoel, vergelijk ik de situatie van een aantal minderheidstalen in het Franse cultuurgebied met die in andere gebieden. De Italiaanse dialecten van het kanton Ticino in Zwitserland worden in Zwitserland (+ elders) Italiaans genoemd; Italiaans is een officiële taal van Zwitserland. De Duitse dialecten in België (Oostkantons) en in Italië (Zuid-Tirol) worden in beide landen Duits genoemd; Duits is in België en in Italië een officiële taal. Waarom echter worden de Italiaanse dialecten op Corsica in Frankrijk **corse**, de Duitse *alsacien* en de Nederlandse in het departement Nord-Pas-de-Calais *flamand* genoemd en niet respectievelijk *italien*, *allemand* en *néerlandais*.

Zou het kunnen dat Frankrijk de inheemse dialectgroepen die met naburige cultuurtalen verwant zijn, als 'streektaalen' erkent om op die manier die talen te folkloriseren en af te zonderen van een groter cultureel - maar helaas buitenlands - verband? Op die manier wordt de dominante taal, het Frans, blijvend gereserveerd voor de werkelijk belangrijke domeinen van het openbare leven als wetgeving en hoger onderwijs. Kan de erkenning van het Lëtzebuergesch sedert 1984 als 'langue nationale' van Luxemburg beschouwd worden als een poging van de Franstalige burgerij om Luxemburg niet al te Duits te laten zijn (hoewel Duits een officiële taal is)? Het wel en wee van de 'langue nationale' wordt in de gaten gehouden door het 'Conseil Permanent de la Langue Luxembourgeoise'. Waarom wordt Frans gebruikt als men het in Luxemburg over het Luxemburgs heeft? Dat komt omdat de Luxemburgers het taalbeleid belangrijk genoeg vinden voor regelgeving - en dan schrijft men Frans! Omgekeerd zullen Fransen niet nalaten het Frans van België, Zwitserland, Canada en een paar tientallen creoolse of nationale variëteiten in de ex-koloniën onverkort Frans te noemen. De Franse cultuur heeft in elk geval geen last van eng taalnationalisme; het Frans is inderdaad een internationale taal, net als Engels of Spaans.

De status van de minderheidstalen in Corsica, de Elzas, Frans-Vlaanderen enz. is niet zorgwekkend voor zover de plaatselijke bevolking met de bestaande toestand akkoord gaat - en dat is overigens het geval (met enige reserve voor Corsica). Wel kan men zich afvragen of de plaatselijke dialecten niet beter beschermd waren geweest indien men de verwante - maar buitenlandse - cultuurtaal had erkend! In Luxemburg was de ervaring tijdens de Tweede Wereldoor-

log overigens van die aard dat vele Luxemburgers hun omgangstaal liever niet 'Duits' noemen. Europese erkenning van Vlaams, Brabants, Limburgs of nog andere variëteiten in België als streektaalen zou waarschijnlijk op instemming kunnen rekenen van vele Franstaligen die al langer vinden dat Vlamingen geen échte cultuurtaal hebben en dus voor verfransing in aanmerking komen.

Een dergelijke poging tot folklorisering van de taal wordt soms ook gezocht achter het gebruik van de term 'Vlaams', niet voor de Vlaamse dialecten, maar voor het zgn. Belgische Nederlands. Als er één kenmerk is van een standaardtaal, dan is het wel dat ze maar één naam heeft. Hoeveel inspanningen Vlamingen ook doen / gedaan hebben om Nederlands te praten als cultuurtaal, zowel Nederlanders als Fransen blijven de taal van de Vlamingen koppig *Vlaams/ flamand* noemen - een term waarmee het culturele prestige van de taal verlaagd wordt. De Vlamingen gebruiken de term echter ook zelf! Het hangt er zeer vanaf door wie en in welke context het woord *Vlaams* gebruikt wordt, om te weten welke taalattitude (en eventueel taalnationalisme) achter het gebruik van de term zit. Een dergelijke situatie komt weinig voor: volkeren die dezelfde taal praten (al is het met aanzienlijke nationaal bepaalde verschillen) als Spaans, Frans, Engels ... talen die in tientallen landen worden gesproken, leggen net de klemtoon op hun taaleenheid. Een Oostenrijkse Duitstalige bijv. praat Duits; daarover zijn zowel Oostenrijkers als Duitsers het eens - de vele verschillen tussen Duits Duits en Oostenrijks Duits ten spijt.

Het is dus moeilijk om het in Vlaanderen over taal te hebben zonder de kans te lopen iets verkeerd te zeggen. In elk geval, een erkenning van 'Vlaams' als streektaal is in de ogen van politici en een groot deel van de publieke opinie ondenkbaar omdat Vlamingen nog te druk bezig zijn overal in het buitenland uit te leggen dat hun taal het Nederlands is. Ook bestaat de vrees dat sommigen bij een erkenning argumenten zouden vinden om te zeggen dat Vlamingen 'maar' een regionaal taaltje praten.

7. Besluit: de erkenning van dialect als dialect

Vlamingen hebben hun taalrechten moeten bevechten door aansluiting te zoeken bij een buitenlandse taalnorm als tegengewicht tegen het Frans. De eigen dialecten moesten afgeleerd worden om een buitenlandse taalnorm aan te leren om zo de eigen taalidentiteit te vestigen. Tijdens de ABN-acties van de jaren '60 en later werden inderdaad de dialecten als de vijand van het Algemeen Nederlands en van culturele emancipatie in het algemeen aangezien. Het idee dat het Nederlands als standaardtaal verworven moest worden, heeft ervoor

gezorgd dat een erkenning van dialectgroepen als streektaal geen maatschappelijk draagvlak heeft. De Belgische taalpolitieke situatie is overigens van die aard dat er voor zo'n operatie ook geen politiek draagvlak bestaat. Bovendien zouden er ook praktische problemen rijzen om zo'n operatie door te voeren.

De democratisering van het onderwijs en de introductie van de Nederlandse standaardtaal heeft in Vlaanderen inderdaad een culturele emancipatie teweeggebracht. Daardoor is in Vlaanderen een meer ontspannen houding tegenover de dialecten teweeggebracht – gelukkig maar, want het is geen goed idee om dialectsprekers (waaronder de kinderen op school) aan te praten dat de taal die ze van huis uit hebben meegekregen 'fout' zou zijn. Het is zaak om een aantal taalfrustraties weg te werken en de rolverdeling tussen dialect en standaardtaal goed aan te geven. Welke status een plaatselijk of regionaal dialect daarbij moet krijgen is de zaak van die plaatselijke of regionale taalgemeenschap. Wat nodig is, is respect voor de dialecten (en dus voor de sprekers ervan) voor wat ze zijn, nl. oeroude en interessante taalvariëteiten waarin cultureel leven mogelijk moet worden gemaakt voor hen die daaraan behoefte voelen. Een promotie tot streektaal is m.i. enkel nodig indien daar belangrijke voordelen aan vasthangen en uiteraard indien dat de wens is van de dialectspreekende gemeenschap.

Het meest typische aan een dialect is vrijheid en ongebondenheid. M.i. moet bij een standaardisatie enkel de spelling gecodificeerd worden; de andere taalelementen dienen enkel beschreven te worden om ze op die manier te ontsluiten voor hen die een bepaalde variant niet kennen. Het komt er dus op aan de interne variëteit van een dialect(groep) te vrijwaren, en tegelijk culturele uitingen te faciliteren. Een erkenning kan daarbij eventueel helpen, maar dan vooral een erkenning van alle dialectisch taalgoed in het algemeen – niet van *bepaalde* dialecten.

Ik verwacht als voorzitter van 'Variaties vzw. Koepelorganisatie voor dialecten en oraal erfgoed in Vlaanderen' van de overheid dus niet zozeer erkenning van dialectgroepen als streektalen, dan wel subsidies om de dialectbeleving en de studie van de dialecten en de taalsituatie in Vlaanderen te ondersteunen. Het allerbelangrijkste is dat de dialectsprekers zelf hun taalvorm erkennen als waardevol en er niet langer beschaamd over zijn. Een dergelijke houding is overigens ook het beste uitgangspunt om Algemeen Nederlands te leren en te waarderen.

BIBLIOGRAFIE

Belemans, R. (1999), *Hoe schrijf ik mijn dialect. Een referentiespelling voor alle Brabantse dialecten*. Leuven, Acco.

Belemans, R. (2009), *Taal of Tongval? De gespleten Limburgse kus, oraal erfgoed en taalpolitiek*. Brussel, Pharo Publishing.

De Caluwe, J. (2009), Tussentaal wordt omgangstaal in Vlaanderen. In: *Nederlandse Taalkunde* 14. blz. 8-25.

Haugen, E. (1966). Dialect, Language, Nation. In: *American Anthropologist* 68. blz. 922–935.

Janssens, G. en A. Marynissen (2008), *Het Nederlands vroeger en nu*. Leuven, Acco.

Van der Sijs, N. en R. Willemyns (2009), *Het verhaal van het Nederlands*. Uitgeverij Bert Bakker.

Van der Wal, M. en C. Van Bree (2008), *Geschiedenis van het Nederlands*. Houten, het Spectrum.

NOTEN

1. Deze bijdrage is de uitgeschreven versie van een lezing gehouden tijdens de Vierde Internationale Streektaalconferentie (Brussel 2009)
2. Voor een geschiedenis van die erkenningen zie Belemans 2009.
3. Recente handboeken zijn: Van der Wal en Van Bree 2008, Janssens en Marynissen 2008, Van der Sijs en Willemyns 2009.
4. Er is dan nog een kleine inheemse taal vergeten: in België zijn er in de provincie Luxemburg een aantal gemeenten waar naast het Frans ook **Lëtzebuergesch** gesproken wordt, net zoals in het groothertogdom.
5. Zie De Caluwe 2009.
6. Zie: http://wetten.overheid.nl/BWBV0001223/geldigheidsdatum_26-11-2009#VertalingNL
7. In de Angelsaksische traditie kan men elke geografisch of sociaal bepaalde taalvariëteit een *dialect* noemen, de standaardtaal inclusief.
8. We maken hier abstractie van een aantal kleinere talen die bijv. tot de Baltische, de Fins-Oegri-sche of nog andere groepen behoren.
9. Met *Vlaams* wordt in de dialectologie de dialectgroep aangeduid die in Frans-, West-, Oost- en Zeeuws-Vlaanderen wordt gesproken. Elders in België spreekt men Brabants (voor Vlaams-Brabant en Antwerpen) en Limburgs.